ΛΑΤΙΝΙΚΑ
Γ' ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ

ΤΕΥΧΟΣ Β΄

3ος ΤΟΜΟΣ

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ,
ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ ΚΑΙ
ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ
ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Μ. ΠΑΣΧΑΛΗΣ - Γ. ΣΑΒΒΑΝΤΙΔΗΣ

ΛΑΤΙΝΙΚΑ
Γ' ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ

ΟΜΑΔΑΣ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΥ
ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΤΕΥΧΟΣ Β

Προσαρμογή του βιβλίου
για μαθητές
με μειωμένη όραση

Ομάδα Εργασίας Ινστιτούτου Εκ-
παιδευτικής Πολιτικής

Μετατροπή
(Ρεββέκα Χρουσαλά)

Επιμέλεια
(Βασιλική Καραμπέτσου)

Καλλιτεχνική επιμέλεια εξωφύλλου:
Σ. Σιάκας - Ν. Γεωργίου

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Το βιβλίο αυτό αποτελεί συνέχεια και ολοκλήρωση (ως Β' τεύχος) του βιβλίου των Λατινικών της Β' Τάξης Ενιαίου Λυκείου. Περιλαμβάνει τις ενότητες XXI ως και L του ομώνυμου βιβλίου των ίδιων συγγραφέων Μ. ΠΑΣΧΑΛΗ και Γ. ΣΑΒΒΑΝΤΙΔΗ. Σχετικά με τη διάρθρωση και τα στοιχεία που περιέχει κάθε ενότητα ισχύουν όσα αναφέρονται στον πρόλογο του βιβλίου της Β' Λυκείου. Τα δύο βιβλία θα πρέπει να θεωρούνται και να διδάσκονται ως ενιαίο σύνολο. Επομένως, οι μαθητές είναι απαραίτητο να διατηρούν και το βιβλίο της Β' τάξης.

ΜΑΘΗΜΑ XXXVI LECTIO SEXTA ET TRICESIMA

ΜΙΑ ΑΠΟΠΕΙΡΑ ΔΩΡΟΔΟΚΙΑΣ

Ο Μάνιος Κούριος Δεντάτος (Manius Curius Dentatus· βλ. την εισ. στο μάθ. XXII) υπήρξε μια θρυλική φυσιογνωμία της ρωμαϊκής ιστορίας. Ολιγαρκής και αδιάφθορος έδωσε -όπως μας πληροφορεί το παρακάτω χωρίο- μια περήφανη απάντηση στους πρέσβεις των Σαμνιτών που προσπάθησαν να τον δωροδοκήσουν με χρυσάφι. Η εγκράτεια και η ολιγάρκεια διέκρινε γενικότερα -έτσι τουλάχιστον υποστήριζαν οι Ρωμαίοι- τους ήρωες των πρώτων αιώνων της Ρώμης. Στην αντίληψη των Ρωμαίων ιστορικών η ηθική παρακμή (βλ. τις εισ. στα μαθ. XI και XXX) συνδέθηκε κύρια με τα ελαττώματα της απληστί-

ας (avaritia) και της τρυφής (luxuria).

Manius Curius Dentātus maximā frugalitāte utebātur, quo* facilius divitias contemnere posset. Die quodam Samnitium legāti ad eum venērunt. Ille se in scamno assidentem apud focum et ex ligneo catillo cenantem eis spectandum* praebuit. Samnitium divitias contempsit et Samnītes paupertātem eius mirāti sunt. Nam cum ad eum magnum pondus auri publice missum attulissent, ut* eo uterētur, vultum risu solvit et protinus dixit: «Supervacaneae, nē* dicam ineptae, legatiōnis ministri, narrāte Samnitibus Manium Curium malle locupletibus imperāre quam ipsum fieri locuplētem; et mementōte me nec acie vinci nec pecuniā corrumpi posse».

Ρωμαίοι και Σαμνίτες που συνάπτουν συνθήκη (ταφική τοιχογραφία από τη Ρώμη· 4ος αι. π.Χ.).

ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ

frugalitas-ātis (θ.) ολιγάρκεια
utor, usus sum, uti, αποθ. 3 (+ αφ.) χρησιμοποιώ[1]· **frugalitāte utor** είμαι ολιγαρκής
quo (σύνδ. τελ.) για να· **quo facilius ... posset** για να μπορεί ευκολότερα
facilis -is -e εύκολος[2]
divitiae -ārum (μόνο πληθ.) πλούτη[3]
contemno, -tempsi, -temptum, -temnĕre, 3 περιφρονώ
Samnītes -ium οι Σαμνίτες
scamnum -i ≥ σκαμνί[4]
assideo, -sēdi, -sessum, -sidēre, 2 (**ad + sedeo**) κάθομαι (δίπλα)
focus -i εστία, φωτιά· **apud focum** δίπλα στη φωτιά
ligneus -a -um ξύλινος
catillus -i πιάτο

ceno, 1 δειπνώ, γευματίζω
praebeo, -bui, -bitum -bēre, 2 (**prae + habeo**) παρέχω, προσφέρω
se spectandum (γερουνδιακό του σκοπού)
praebuit παρουσιάστηκε για να τον δουν, στα μάτια τους
paupertas -tātis (θ). φτώχεια[5]
miror, αποθ. 1 θαυμάζω[6]
pondus -eris (ουδ.) βάρος[7]
aurum -i χρυσάφι· **magnum pondus auri** πολύ χρυσάφι
publice δημόσια, από την πολιτεία (το δημόσιο ταμείο)
risus -us (αρσ.) γέλιο[8]
solvo, solvi, solūtum, solvĕre, 3 λύνω, χαλαρώνω[9]· **vultum risu solvit** χαλάρωσε (μαλάκωσε) το (αυστηρό του) πρόσωπο με το γέλιο (γελώντας)

protinus (επίρρ.) αμέσως
supervacaneus -a -um περιττός, ανώφελος
nē (τελ. σύνδ.) για να μη· **supervacaneae, ne dicam ineptae, legatiōnis** της περιττής -για να μην πω ανόητης- πρεσβείας
ineptus -a -um άκαιρος, ανόητος
legatio -ōnis (θ.) πρεσβεία(10). **legatiōnis ministri** απεσταλμένοι, πρεσβευτές
malo, malui, malle προτιμώ(11)
locuples -plētis πλούσιος(12)
acies -ēi παραταγμένος στρατός· μάχη(13)· **acie** στη μάχη
corrumpo, -rūpi, -ruptum, -rumpĕre, 3 διαφθείρω(14)
pecuniā (αφ. του μέσου) με χρήματα

Ετυμολογικά: 1. > usus 2. < facio. 3.

«αγαθά-προσφορά των θεών»· divus, δῖος 4. πρβ. σκίμπους· πρβ. σκαμπό << γαλλ. 5. < pau-per = φτωχός· πρβ. paucus, παῦ-ρος 6. ad-mīror, mirabilis 7. ap-pendo 8. < rideo 9. πρβ. σβέλτος << ιτ. 10. < legātus 11. < magis-volo 12. < locu-plēs = «πλούσιος σε γη» · plē-nus 13. επίσης «αιχμή»· πρβ. άκ-ρη, ακ-μή κτλ. 14. pro-rumpo

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Οι **τελικές προτάσεις** είναι προτάσεις **επιρρηματικές**. Εκφράζουν το **σκοπό** για τον οποίο γίνεται η πράξη μιας άλλης πρότασης, συνήθως της κύριας. Εισάγονται με το σύνδεσμο ut, αν είναι καταφατικές, και με το σύνδεσμο nē, αν είναι αρνητικές. Εκφέρονται πάντοτε με **υποτακτική** (στα ελληνικά μπορεί

να έχουμε ακόμη ευκτική του πλάγιου λόγου ή οριστική).

Ιδιομορφία ως προς την ακολουθία των χρόνων: εκφέρονται μόνο με την υποτακτική του ενεστώτα (σε εξάρτηση από αρκτικό χρόνο) και του παρατατικού (σε εξάρτηση από ιστορικό χρόνο)· π.χ.

Legāti aurum adferunt, ut Curius eo utātur.
Legāti aurum attulērunt, ut Curius eo uterētur.

2. Οι τελικές προτάσεις εισάγονται με το quo, όταν ακολουθεί **συγκριτικός** βαθμός επιθέτου ή επιρρήματος· π.χ. quo facilius divitias contemnere posset για να μπορεί ευκολότερα να περιφρονεί τα πλούτη. Επίσης χρησιμοποιούνται παρενθετικά (nē dicam...). Τέλος, στην κύρια πρόταση μπορεί να

προηγούνται επιρρήματα ή φράσεις που σημαίνουν «γι' αυτό το σκοπό», «με αυτή την πρόθεση» (eo consilio, ut...· eā mente, ut ...), πράγμα που δείχνει ότι η πρόταση είναι τελική.

3. Μετά από ρήματα που σημαίνουν «δίνω, παραδίδω, παρέχω», το **γερουνδιακό** εκφράζει **σκοπό** (πρβ. το απαρέμφατο του σκοπού της ελληνικής: τὴν πόλιν οἰκεῖν αὐτοῖς ἔδοσαν)· π.χ.

Legātis se spectandum praebuit

Ο **σκοπός** εκφράζεται και με εμπρόθετο γερούνδιο ή εμπρόθετο γερουνδιακό (βλ. τα μαθ. XXXII, XLIX)· επίσης με τη δοτική του σκοπού (βλ. το μάθ. XXX), με το σουπίνο σε -um (XXXIV Π4) και με εμπρόθετο ουσιαστικό σε αιτιατική πτώση.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

I. Να αναγνωριστούν οι τελικές προτάσεις του κειμένου (σύνδεσμος, έγκλιση, ακολουθία)
II. Να αντικατασταθεί το σουπίνο ή το εμπρόθετο γερούνδιο από τελική πρόταση· π.χ. spectātum veniunt = veniunt, ut spectent.
Να εφαρμοστεί η ακολουθία των χρόνων:
Praedōnes salutātum venērunt =
Legātos misērunt ad orandum =
Pueri venērunt spectātum =
Legātos mittunt orātum =
Praedōnes salutātum veniunt =
III. Να γίνει χρονική αντικατάσταση του utebātur· να κλιθεί το acies.
IV. Να μεταφραστούν στα λατινικά οι προτάσεις:
Είναι φτωχός (pauper), για να μπορεί να περιφρονεί τα πλούτη

Ήταν φτωχός, για να μπορεί να περιφρονεί τα πλούτη

Verba volant, scripta manent!
(Τα λόγια χάνονται, τα γραφτά μένουν)

Hominem ingeniōsum, M. Antōnium, aiunt solitum esse dicere, idcirco se nullam umquam oratiōnem scripsisse, ut, si aliquando erravisset, posset negāre se dixisse.
(Κικέρωνας, Pro Cluentio, 140)

Λένε πως ο Μάρκος Αντώνιος, ένας ευφυής άνθρωπος, συνήθιζε να δηλώνει πως δεν είχε δώσει ποτέ σε κανένα λόγο του γραπτή μορφή, για να μπορεί, αν κάποτε έκανε λάθος, να αρνηθεί ότι το είχε πει αυτός!

ΜΑΘΗΜΑ XXXVII LECTIO SEPTIMA ET TRICESIMA

Η ΚΑΤΑΡΑ ΤΩΝ ΕΜΦΥΛΙΩΝ ΠΟΛΕΜΩΝ

Η ρωμαϊκή δημοκρατία γνώρισε στις τελευταίες δεκαετίες της μια ατέλειωτη αλυσίδα από εμφύλιους πολέμους, που έληξαν το 31 π.Χ. με τη νίκη του Οκταβιανού επί του Αντωνίου και της Κλεοπάτρας στη ναυμαχία του Ακτίου. Οι εμφύλιοι πόλεμοι αποτέλεσαν μια πικρή εμπειρία για τους συγχρόνους και μια τραυματική ανάμνηση για τους μεταγενέστερους. Στο παρακάτω κείμενο ο Κικέρωνας προσφέρει μια ανάλυση από πρώτο χέρι της οδυνηρής πραγματικότητας των εμφύλιων συγκρούσεων, συγκεντρώνοντας την προσοχή του στην ψυχο-

λογία των αντιπάλων και ειδικότε-
ρα στη συμπεριφορά του νικητή.

In eum locum res deducta est, ut*, nisi qui deus vel casus aliqui subvenerit, salvi esse nequeāmus. Equidem, ut vēni ad urbem, non destiti omnia et sentīre et dicere et facere, quae ad concordiam pertinērent; sed tantus furor omnes invaserat, ut* pugnāre cuperent, etsi ego clamābam nihil esse bello civīli miserius. Omnia sunt misera in bellis civilibus, sed nihil miserius quam ipsa victoria: ea victōres ferociōres impotentioresque reddit, ut*, etiamsi natūrā tales non sint, necessitāte esse cogantur. Bellōrum enim civilium exitus tales sunt semper, ut* non solum ea fiant, quae velit victor, sed etiam ut* victor obsequātur iis, quorum auxilio victoria parta sit.

ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ

locus σημείο
in eum locum res deducta est σε τέτοιο σημείο έχουν οδηγηθεί τα πράγματα
ut (σύνδ. συμπερ.) ώστε
qui (επιθ. αόρ. αντ.) = **aliqui**, κάποιος
casus -us τύχη, τυχαίο περιστατικό[(1)]· **nisi qui deus .. .subvenerit** αν κάποιος θεός δε βοηθήσει
salvus -a -um σώος
nequeo, -quīvi (-ii), -quīre, 4 δεν μπορώ
equidem (επίρρ.) εγώ βέβαια
urbem ενν. τη Ρώμη
desisto, -stiti, -sistĕre, 3 (de + sisto· + απαρ.) σταματώ
pertineo, -tinui, -ten- turn, -tinēre, 2(ad + αιτ.) αφορώ· στοχεύω

furor -ōris (αρσ.) μανία
clamo, 1 φωνάζω(2)
miser -era -erum άθλιος, δυστυχής, αξιοθρήνητος(3)
impotens -ntis ανίκανος να κυριαρχηθεί, αχαλίνωτος(4)
ferociōres impotentio- resque αγριότερους και πιο αχαλίνωτους από ό,τι συνήθως (βλ. μάθ. XXVII)
reddo, -didi, -ditum, -dĕre, 3 (red + do· + 2 αιτ.) καθιστώ, κάνω
etiamsi (σύνδ. παραχ.) ακόμη κι αν
natūrā από τη φύση τους(5)
necessitas -ātis (θ.) ανάγκη(6)
necessitāte (αφ. της αιτ.) από ανάγκη
cogo, coēgi, coactum, cogĕre, 3 (cum + ago· + απαρ.) εξαναγκάζω
exitus -us (αρσ.) έκβαση(7)
velit, υποτ. του ενεστ. του volo θέλω

obsequor, -secūtus sum, -sequi, αποθ. 3 (**ob + sequor**· + δοτ.) κάνω το χατίρι κάποιου
auxilio (+ γεν.) με τη βοήθεια κάποιου, χάρη σε κάποιον (βλ. το μάθ. XXXI)
pario κερδίζω· **sed etiam ... sit** αλλά ακόμη... ώστε ο νικητής να κάνει το χατίρι εκείνων, με τη βοήθεια των οποίων κερδίθηκε η νίκη

Ετυμολογικά: 1. < cado· πρβ. κάζο << ιτ. 2. ex-clamo 3. miseria, miseror 4. in-potens· πρβ. potestas, pos-sum 5. naturālis = φυσικός· πρβ. νατουραλισμός << γαλ. 6. < necesse 7. < exeo

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Οι επιρρηματικές συμπερασματικές προτάσεις δεν πρέπει να

συγχέονται με τις ουσιαστικές συμπερασματικές προτάσεις (που ισοδυναμούν με ουσιαστικό, υποκείμενο ή αντικείμενο του ρήματος, βλ. το μάθ. XLVI). Οι επιρρηματικές συμπερασματικές προτάσεις εισάγονται με το σύνδεσμο ut (άρνηση: ut non, ut nemo, ut nihil κτλ. Προσοχή! Οι αρνητικές τελικές προτάσεις εισάγονται με το nē, nē quis κτλ.). Ενώ στα αρχ. ελληνικά εκφέρονται με διάφορες εγκλίσεις και με απαρέμφατο, στα λατινικά εκφέρονται πάντοτε με **υποτακτική** (δυνητική). Αυτό συμβαίνει επειδή στη λατινική το **αποτέλεσμα** θεωρείται πάντα μια **υποκειμενική** κατάσταση. Στην κύρια πρόταση προηγούνται συνήθως επιρρήματα (sic, ita, tam, adeo κτλ. = αρχ. οὕτως) ή αντωνυμίες (talis, tantus κτλ. = αρχ. τοιοῦτος, τοσοῦτος), που μας ειδο-

ποιούν ότι θα ακολουθήσει συμπερασματική πρόταση. Οι συμπερασματικές προτάσεις εκφέρονται συνήθως, όπως και οι τελικές, με υποτακτική του ενεστώτα (για το παρόν-μέλλον) και με υποτακτική του παρατατικού (για το παρελθόν). Παραδείγματα:

Tantus furor omnes invādit, ut pugnāre cupiant
Tantus furor omnes invāsit, ut pugnāre cuperent

Σημ. Όταν το ρήμα της κύριας πρότασης είναι σε χρόνο ιστορικό, τότε στη συμπερασματική πρόταση μπορεί να έχουμε υποτακτική του παρακειμένου όταν, κατά την άποψη του ομιλητή, το αποτέλεσμα θεωρείται ως πράξη ολοκληρωμένη (στο παρελθόν)· π.χ.

Tantus terror omnes invāsit, ut nemo arma caperet
(ώστε κανείς να μην παίρνει τα όπλα)
Tantus terror omnes invāsit, ut nemo arma ceperit
(ώστε κανείς δεν πήρε...)

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

I. **Να αναγνωριστούν οι συμπερασματικές προτάσεις του κειμένου (έγκλιση, ακολουθία).**
II. **Να συμπληρωθεί το ρήμα της συμπερασματικής πρότασης και να δικαιολογηθεί η ακολουθία των χρόνων:**
Tam magnum periculum est, ut salvi esse non ..... (possum)
Tam magnum periculum erat, ut salvi esse non .....

(possum)
Tam miserum bellum civile est, ut multi ..... (pereo)
Tam misera bella civilia erant, ut multi ..... (pereo)
Tantus furor eis est, ut omnes (αιτ.) ..... (interficio)
Tantus furor eis erat, ut omnes (αιτ.) ..... (interficio)

III. Να γίνει συντακτική αναγνώριση των τύπων: sentīre, ipsa victoria, quorum auxilio.

IV. Να γίνει χρονική αντικατάσταση του τύπου: parta sit· να κλιθεί (στα τρία γένη) το επίθετο ferox.

V. Να μεταφραστούν στα λατινικά οι προτάσεις:
Τους πιάνει τέτοια μανία, ώστε κάνουν πόλεμο (bellum gero)
Τους έπιασε τέτοια μανία, ώστε έκαναν πόλεμο

Οι αιώνιοι ψεύτες!

Gabba, dicente quodam victoriāto se uno in Siciliā quinque pedes longam murēnam emisse: «Nihil, inquit, mirum; nam ibi tam longae nascuntur, ut iis piscatōres pro restibus utantur».

(Κοϊντιλιανός 6,3,80)
Όταν κάποιος είπε στο Γάββα πως με μισό δηνάριο αγόρασε στη Σικελία ένα ψάρι πέντε πόδια μακρύ, αυτός παρατήρησε: «Καθόλου περίεργο· εκεί γίνονται τόσο μεγάλα, που οι ψαράδες τα χρησιμοποιούν για σχοινιά!»

ΜΑΘΗΜΑ XXXVIII LECTIO DUODEQUADRAGESIMA

Η ΜΟΙΡΑ ΤΗΣ ΚΑΙΚΙΛΙΑΣ

Οι Ρωμαίοι πίστευαν ότι οι τυχαίες κουβέντες μπορούσαν να αποδειχτούν σημαδιακές (βλ. και την εισ. στο μάθ. XII). Ενδεικτικό είναι το περιεχόμενο του κειμένου που ακολουθεί. Η Καικιλία θέλησε να προκαλέσει την εμφάνιση ενός οιωνού, για να πληροφορηθεί κάτι σχετικό με το μελλοντικό άντρα της κόρης της αδελφής της, που βρισκόταν σε ηλικία γάμου. Στη διάρκεια της ολονυκτίας μέσα στο ναό η κοπέλα κουράστηκε από την ορθοστασία και ζήτησε από τη θεία της «να της παραχωρήσει τη θέση της για να καθήσει». Η Καικιλία της «παραχώρησε ευχαρίστως τη θέση

της». Αργότερα η Καικιλία πέθανε και το κορίτσι «πήρε τη θέση της» και στη ζωή, αφού έγινε γυναίκα του Μετέλλου.

Caecilia, uxor Metelli, dum* more prisco omen nuptiāle petit filiae sorōris, ipsa fēcit omen. Nam in sacello quodam nocte cum sorōris filiā persedēbat expectabatque dum* aliqua vox congruens proposito audirētur. Tandem puella, longā morā standi fessa, rogāvit materteram, ut sibi paulisper loco cederet. Tum Caecilia puellae dixit: «ego libenter tibi meā sede cedo». Hoc dictum paulo post res ipsa confirmāvit. Nam mortua est Caecilia, quam Metellus, dum* vixit, multum amāvit; postea is puellam in matrimonium duxit.

Αργυρός δηνάριος με παράσταση θριάμβου του Γαΐου Καικιλίου Μετέλλου. (125-120 π.Χ.) Η επιγραφή αναφέρεται στο θρίαμβο τον ίδιου (στ. 6) και άλλων μελών της οικογένειας των Μετέλλων (στ. 13 και 15).

ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ

Metellus -i ο Μέτελλος
dum (σύνδ. χρον.) ενώ
mos, moris (αρσ.) έθιμο
priscus -a -um αρχαίος[1]· **more prisco** σύμφωνα με τα αρχαία (πατροπαράδοτα) ήθη (έθιμα, συνήθειες)
nuptiālis -is -e γαμήλιος
omen -inis (ουδ.) οιωνός· **omen peto** επιδιώκω την εμφάνιση οιωνού (αναζητώ οιωνό)
soror -ōris (θ.) αδελφή· **filiae** (δοτ.) **sorōris** για την κόρη της αδελφής της
omen facio δημιουργώ οιωνό
sacellum -i μικρό ιερό, μικρό τέμενος[2]
nocte (αφαιρ. χρον.) τη νύχτα

persedeo, -sēdi, -sessum, -sedēre, 2 (**per** + **sedeo**) κάθομαι για πολλή ώρα
expecto, 1 (**ex** + **specto**) περιμένω
dum (σύνδ. χρον.) μέχρι να
congruens -ntis (μτχ. του **congruo**) σύμφωνος **propositum -i** σκοπός· **vox congruens proposito** φωνή που να ανταποκρινόταν στο σκοπό (για τον οποίο ήταν εκεί)
tandem (επίρρ.) στο τέλος, κάποτε
mora -ae χρονοτριβή, καθυστέρηση· **longā morā standi** από την πολλή ορθοστασία
rogo (+ βουλ. πρότ.) ζητώ να (**ut**)
matertera -ae = θεία (αδελφή της μητέρας)[3]
paulisper (επίρρ.) για λίγο
sedes -is (θ.) κάθισμα[4]
cedo, cessi, cessum, cedĕre, 3 (+ αφ.) παραχωρώ (τη θέση μου: **loco**)

dum όσο (χρόνο)
matrimonium ii(i) γάμος[5].
puellam in matrimonium duco (γιο άντρα) παίρνω την κοπέλα γυναίκα μου (πρβ. ἄγομαι γυναῖκα)

Ετυμολογικά: 1. κυρ. «προγενέστερος»· πρβ. pri-mus, prin-ceps, πριν 2. υποκορ. του sacrum 3. < mater ≃ μήτηρ 4. ἕδ-ρα, sed-eo 5. < mater ≃ μήτηρ.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. **Οι χρονικές προτάσεις.** Όπως οι χρονικές μετοχές έτσι και οι δευτερεύουσες προτάσεις προσδιορίζουν χρονικά την πράξη ή την κατάσταση που περιγράφει το ρήμα μιας άλλης πρότασης (συνήθως της κύριας). Η έγκλιση με την οποία εκφέρονται είναι η **οριστική**, εφόσον

εκφράζουν μόνο το χρόνο και τίποτα άλλο· αν όμως ο καθορισμός του χρόνου χρωματίζεται με άλλες έννοιες (όπως αυτή της προσδοκώμενης πράξης) ή αν η σχέση της χρονικής πρότασης με την προσδιοριζόμενη δεν είναι μόνο καθαρά χρονική, τότε οι χρονικές προτάσεις εκφέρονται με **υποτακτική**. Στην περίπτωση αυτή ισχύει γενικά η **ακολουθία των χρόνων**.

2. Σε σχέση με την πρόταση που προσδιορίζουν, οι χρονικές προτάσεις εκφράζουν:

i. **Κάτι το σύγχρονο**. Στην περίπτωση αυτή εισάγονται με τους συνδέσμους: dum, quoad και quamdiu και εκφέρονται με **οριστική**. Ειδικότερα, ο συγχρονισμός περιλαμβάνει δύο κατηγορίες:

α. Παράλληλη διάρκεια (= εφόσον, όσο)· π.χ. Dum Caecilia vixit, Metellus eam multum amāvit όσο έζησε η Καικιλία, ο Μέτελλος την αγαπούσε πολύ.

β. Μια συνεχιζόμενη πράξη (= χρονική πρόταση), στη διάρκεια της οποίας συμβαίνει μια άλλη πράξη (= κύρια πρόταση). Η χρονική πρόταση εισάγεται μόνο με το dum (= ενώ) και εκφέρεται πάντα με την **οριστική του ενεστώτα**, οποιοσδήποτε κι αν είναι ο χρόνος της κύριας πρότασης (για γεγονότα του παρελθόντος στην κύρια πρόταση υπάρχει συνήθως παρακείμενος ή ιστορικός ενεστώτας)· π.χ. Dum omen petit, ipsa fēcit omen ενώ αναζητούσε (κυρ. «αναζητά») κάποιο σημάδι, δημιούργησε η ίδια τον οιωνό.

ii. **Κάτι το προτερόχρονο.** Στην περίπτωση αυτή οι χρονικές προτάσεις εισάγονται με τους συνδέσμους: postquam (= αφού), ubi, ut (= όταν, μόλις), simulac (simul atque), cum primum (= μόλις). Εκφέρονται με **οριστική**, που για το παρελθόν είναι συνήθως η οριστική του παρακειμένου (ή του υπερσυντελίκου): Ubi in sacellum venērunt (venerant), omen petivērunt όταν ήλθαν στο ναό, αναζήτησαν κάποιον οιωνό.

iii. **Κάτι το υστερόχρονο.** Στην περίπτωση αυτή οι χρονικές προτάσεις εισάγονται με τους συνδέσμους: antequam (ή χωριστά: ante ... quam) πριν priusquam (prius ... quam) πριν· dum, donec, quoad μέχρι. Εκφέρονται με **οριστική**, όταν η πράξη ενδιαφέρει μόνο από χρονι-

κή άποψη, και με **υποτακτική**, όταν η πράξη περιγράφεται ως προσδοκία ή επιδίωξη· π.χ.

expectābam, dum vox audirētur περίμενα μέχρι να ακουστεί η φωνή (= με την προσδοκία να ακουστεί)

discēdam, priusquam Caesar redeat θα φύγω πριν γυρίσει ο Καίσαρας (εκφράζεται η επιθυμία να τον προλάβω).

3. Συμπληρωματικά προς όσα έχουμε ήδη πει σχετικά με τη χρήση του cum θα προσθέσουμε εδώ τα εξής: (α) Ο cum με **υποτακτική** (ιστορικός cum) χρησιμοποιείται μόνο για το παρελθόν (βλ. μάθ. XXIV)· ο cum με **οριστική** χρησιμοποιείται και για το παρόν και για το παρελθόν και για το μέλλον (β) ο cum με **οριστική** έχει μια σειρά από ιδιαίτερες χρήσεις, στις οποίες δεν μπο-

ρεί να τον αντικαταστήσει ο ιστορικός cum. Εκφράζει δηλαδή την επανάληψη (επαναληπτικός: μάθ. XV), το ξαφνικό γεγονός (αντίστροφος cum: μάθ. XIV) κτλ.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

I. Αναγνωρίστε τις παρακάτω χρονικές προτάσεις.
Cum in venatiōnibus eris, pugillāres adporta (μάθ. VIII)
Ubi in Italiā fuit, copias Rōmanōrum profligāvit (μάθ. XI)
Ut domum rediit, filia ad eum cuccurrit (μάθ. XII)
Vix animum sollicitum somno dederat, cum repente apparuit species (μάθ. XIV)
Cum civitas bellum gerit, magistrātus creantur (μάθ. XV)
Postquam bovum vestigia vidit,

gregem amovēre coepit (μάθ. XVIII)
Cum ilia cubiculum intraverat, filium vivere simulābat (μάθ. XXIII)
Cum lacrimae suae vincerent, egrediebātur (μάθ. XXIII)
Cum Nasīca ad Ennium venisset, ancilla dixit eum domi non esse (μάθ. XXIV)
Cum Africānus in Literno esset, praedōnes ad eum venērunt (μάθ. XXXIV)

II. Να συμπληρωθεί ο σωστός ρηματικός τύπος:
Dum Curius..... , legāti Samnitium venērunt (ceno)
Legati expectavērunt, dum Curius aliquid..... (dico)
Dum Curius..... , divitias contempsit (vivus sum)

III. Να μεταφραστούν στα λατινικά οι προτάσεις:
Ενώ κάθονταν, ακούστηκε μια φωνή
Όσο αναπνέω (spiro), ελπίζω (spero)

Ρήτορας να σου πετύχει!

***Cum clamant* omnes, loqueris tunc, Naevole, tantum,**
et te patrōnum causidicumque putas.
Hac ratiōne potest nemo non esse disertus;
ecce, tacent omnes: Naevole, dic aliquid.

(Μαρτιάλης 1, 92)

Μόνο όταν όλοι φωνάζουν εσύ μιλάς, Ναίβολε, και νομίζεις πως είσαι συνήγορος και δικηγόρος.

Μ' αυτή τη μέθοδο όλοι περνάνε για ρήτορες. Να, έπαψαν όλοι: πες κάτι λοιπόν, Ναίβολε!

ΜΑΘΗΜΑ XXXIX LECTIO UNDEQUADRAGESIMA

ΕΝΑ ΠΡΟΤΥΠΟ ΙΔΑΝΙΚΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

Ο «σοφός» (sapiens) -ο ιδανικός άνθρωπος για τους Στωικούς- αντιμετωπίζει με τη δύναμη της γνώσης τις συμφορές της ζωής. Προσαρμόζεται με ευκολία σε όλες τις καταστάσεις, ευχάριστες και δυσάρεστες, και ξέρει να τις χρησιμοποιεί. Η αντίληψή του για τη ζωή δεν είναι παθητική· ο φιλόσοφος δηλ. δεν κηρύσσει την αποχή από τις διάφορες δραστηριότητες. Γι' αυτό και η Στωική φιλοσοφία ρίζωσε στη Ρώμη, όπου -τουλάχιστον μέχρι το τέλος της δημοκρατίας- οι εκπρόσωποι της ανώτερης τάξης έβλεπαν ως κύριο τρόπο καταξίωσης

της ύπαρξής τους την πολιτική και στρατιωτική δραστηριότητα. Μαζί με την πολιτειακή αλλαγή όμως, φάνηκαν και οι εγγενείς αδυναμίες αυτής της αντίληψης. Η «προσαρμοστικότητα» του Στωικού, η πίστη του σε ένα πρότυπο καλού άρχοντα και η τάση του να αντιμετωπίζει τις αντιξοότητες οχυρωμένος πίσω από τις πεποιθήσεις του, δεν του επέτρεψαν να υιοθετήσει μια αποφασιστική, και κυρίως αποτελεσματική, στάση απέναντι στο νέο καθεστώς.

Sapientem nec paupertas nec dolor prohibet, nec eae res, quae imperītos avertunt et praecipites agunt. Tu illum premi putas malis? Utitur! Non ex ebore tantum Phidias sciēbat facere simulacra; ex aere

quoque faciēbat. Si* marmor illi obtulisses, si* viliōrem materiam, fecisset tale, quale ex illā fieri optimum posset. Eōdem modo sapiens virtūtem, si* licēbit, in divitiis explicābit, si minus*, in paupertāte; si* poterit, in patriā, si minus*, in exilio; si* poterit, imperātor, si minus*, miles; si* poterit, integer, si minus*, debilis. Quamcumque fortūnam acceperit, aliquid ex illa memorabile efficiet.

ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ

nec... nec... nec... ούτε... ούτε.... ούτε...
prohibeo εμποδίζω, μπαίνω στο δρόμο κάποιου
nec eae res ενν. **prohibent**
imperītus -a um ≃ άπειρος(1)

averto, -verti, -versum, -vertĕre, 3(a + verto) βγάζω κάποιον από το δρόμο του
praeceps -cipitis αυτός που πέφτει με το κεφάλι[2].
aliquem praecipitem ago σπρώχνω (ρίχνω) κάποιον με το κεφάλι (στην γκρεμό), γκρεμοτσακίζω
premo, pressi, pressum, premĕre, 3 καταβάλλω[3]
mala -ōrum οι συμφορές· **malis** ποιητ. αίτιο
utitur (αντίθετα) τις χρησιμοποιεί!
ebur -oris (ουδ.) ελεφαντόδοντο· **ex ebore** βλ. μάθ. XXXI
tantum (επίρρ.) μόνο
simulacrum -i ≃ ομοίωμα· εικόνα, άγαλμα[4]
quoque (επίρρ.) επίσης
marmor -oris (ουδ.) ≤ μάρμαρο

obfero (offero), -tuli, -lātum, -ferre (ob + fero· + δοτ.) φέρνω κάτι σε κάποιον
vilis -is -e ευτελής, φτηνός
materia -ae υλικό(5)
talis -is -e ... qualis -is -e (συσχ. αντ.) τέτοιος ... όποιος
ex illā =ex materiā illā
virtus-ūtis (θ.) αρετή
si licēbit (ενν. **ei explicāre**) αν μπορέσει (να αναπτύξει)
explico, 1 αναπτύσσω, εκφράζω, δείχνω
si minus = si non licēbit ei in divitiis virtūtem explicāre = αν όχι **si poterit** ενν. **virtūtem explicāre in patriā** ενν. **virtūtem explicābit**
si minus = si non poterit = αν όχι
imperātor ως στρατηγός·
miles ως στρατιώτης

integer -gra -grum υγιής, αρτιμελής
debilis -is -e αδύναμος, ανάπηρος
quicumque, quaecumque, quodcumque (αντ. αναφ. αοριστολ.) οποιοσδήποτε· **quamcumque fortūnam acceperit** όποια τύχη κι αν του λάχει
memorabilis -is -e αξιομνημόνευτος[6]
efficio, -fēci, -fectum, -ficĕre, 3* (ex + facio) κατορθώνω, δημιουργώ

Ετυμολογικά: 1. im-perītus· periculum, πείρα 2. < prae-caput = κεφάλι 3. κυρ. πιέζω· πρβ. πρέσα 4. simul, similis 5. κυρ. «ξύλο»· πρβ. μαδέρι << βεν. materiālis = υλικός· πρβ. ματεριαλισμός (= υλισμός) << γαλλ. 6. memoria

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Όπως στην ελληνική έτσι και στη λατινική υπάρχουν διάφορα είδη **υποθετικών λόγων:**

Ι.Το είδος του υποθετικού λόγου πού εκφράζει υπόθεση ανοικτή - χωρίς δηλαδή να δηλώνεται αν αληθεύει ή όχι- εκφέρεται ως εξής:

υπόθεση: si (αρν. nisi) + ορ. κάθε χρόνου· **απόδοση: οποιαδήποτε έγκλιση**

Οι συνηθισμένες μορφές του είναι οι παρακάτω:

Si hoc facis, erras (για το παρόν)· εἰ τοῦτο ποιεῖς, ἁμαρτάνεις

Si hoc fecisti, erravisti (για το παρελθόν)· εἰ τοῦτο ἐποίησας, ἥμαρτες

Si hoc facies (feceris συντ. μελλ.) errābis (για το μέλλον)·

εἰ τοῦτο ποιήσεις,
ἐὰν τοῦτο ποιήσῃς, > **ἁμαρτήσει**

II. Το είδος του υποθετικού λόγου που εκφράζει υπόθεση αντίθετη προς την πραγματικότητα (ή το απραγματοποίητο εκφέρεται ως ε-ξής:

si (αρν. nisi) + υποτ. του παρατ. (υ-πόθεση και απόδοση): **για το παρόν.** **si (αρν. nisi) + υποτ. του υπερσ. (υπόθεση και απόδοση):** **για το παρελθόν.**

Si hoc faceres, errares εἰ τοῦτο ἐποίεις, ἡμάρτανες ἄν
Si hoc fecisses, erravisses εἰ τοῦτο ἐποίησας, ἥμαρτες ἄν

(Παρατηρούμε ότι στη δυνητική ορι-στική της ελληνικής αντιστοιχεί η υποτακτική του παρατατικού ή του υπερσυντελίκου της λατινικής)

III. Το είδος του υποθετικού λόγου που εκφράζει υπόθεση δυνατή ή πιθανή εκφέρεται συνήθως ως εξής:

si (αρν. nisi) + υποτ. του ενεστ. (υπόθεση και απόδοση): για το παρόν-μέλλον

Si hoc facias, erres εἰ τοῦτο ποι-οίης, ἁμαρτάνοις ἄν
(Παρατηρούμε ότι στη δυνητική ευκτική της ελληνικής αντιστοιχεί η υποτακτική του ενεστώτα της λατινικής).

Σημ. Όταν σε καταφατική υπόθεση αντιπαρατίθεται η αρνητική της, τό-τε η δεύτερη αυτή υπόθεση εισάγε-

ται με το si non (ελλειπτικά με το si non ή si minus· πρβ. εἰ δέ μή):

Si poterit, in patriā explicābit;

si non (poterit) si minus, > in exilio explicābit

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

I. Να αναγνωριστούν οι υποθετικοί λόγοι του κειμένου (εκφορά και είδος) να συμπληρωθούν οι ελλειπτικοί υποθετικοί λόγοι.
II. Αναγνωρίστε τους παρακάτω υποθετικούς λόγους:
Nisi vos ipsi patriae consulueritis, nemo patriae consulet (Μάθ XXV)
Si habet Asia suspiciōnem luxuriae, Murēnam laudāre debēmus (Μάθ. XXX)

Exempla iacērent in tenebris, nisi litterārum lumen accederet (Μάθ. XXXII)

III. Μετατρέψτε τις προτάσεις σε υποθετικούς λόγους ανάλογα με το είδος που ζητιέται
Marmor Phidiae obferes.
Simulacrum faciet (ανοικτή υ-πόθ.)
Marmor Phidiae obfers.
Simulacrum facit (δυνατή υπό-θεση)
Marmor Phidiae obtulisti.
Simulacrum fēcit (ανοικτή υπόθ.)
Marmor Phidiae obtulisti.
Simulacrum fēcit (υπόθ. αντίθ. προς την πραγματικότητα)

IV. Να γίνει χρονική αντικατάσταση του efficiet· να κλιθεί το ebur.

V. Να μεταφραστούν στα λατινικά οι παρακάτω υποθετικοί λόγοι:
Αν λέει αυτό το πράγμα (hoc),

κάνει λάθος (ανοικτή υπόθεση)
Αν είπε αυτό το πράγμα, έκανε λάθος (ανοικτή υπόθ.)
Αν έλεγε αυτό το πράγμα, θα έκανε λάθος (υπόθ. αντίθ. προς την πραγματικότητα)

Μια έξυπνη πρόταση

Gabba paenulam roganti respondit: «Non pluit, non opus est tibi: si pluet, ipse utar»

(Κοϊντιλιανός 6, 3, 66)

Ο Γάββας απάντησε έτσι σε κάποιον που του ζητούσε το πανωφόρι του: «Δε βρέχει και δε σου χρειάζεται· αν βρέξει, θα μου χρειαστεί εμένα».

ΜΑΘΗΜΑ XL LECTIO QUADRAGESIMA

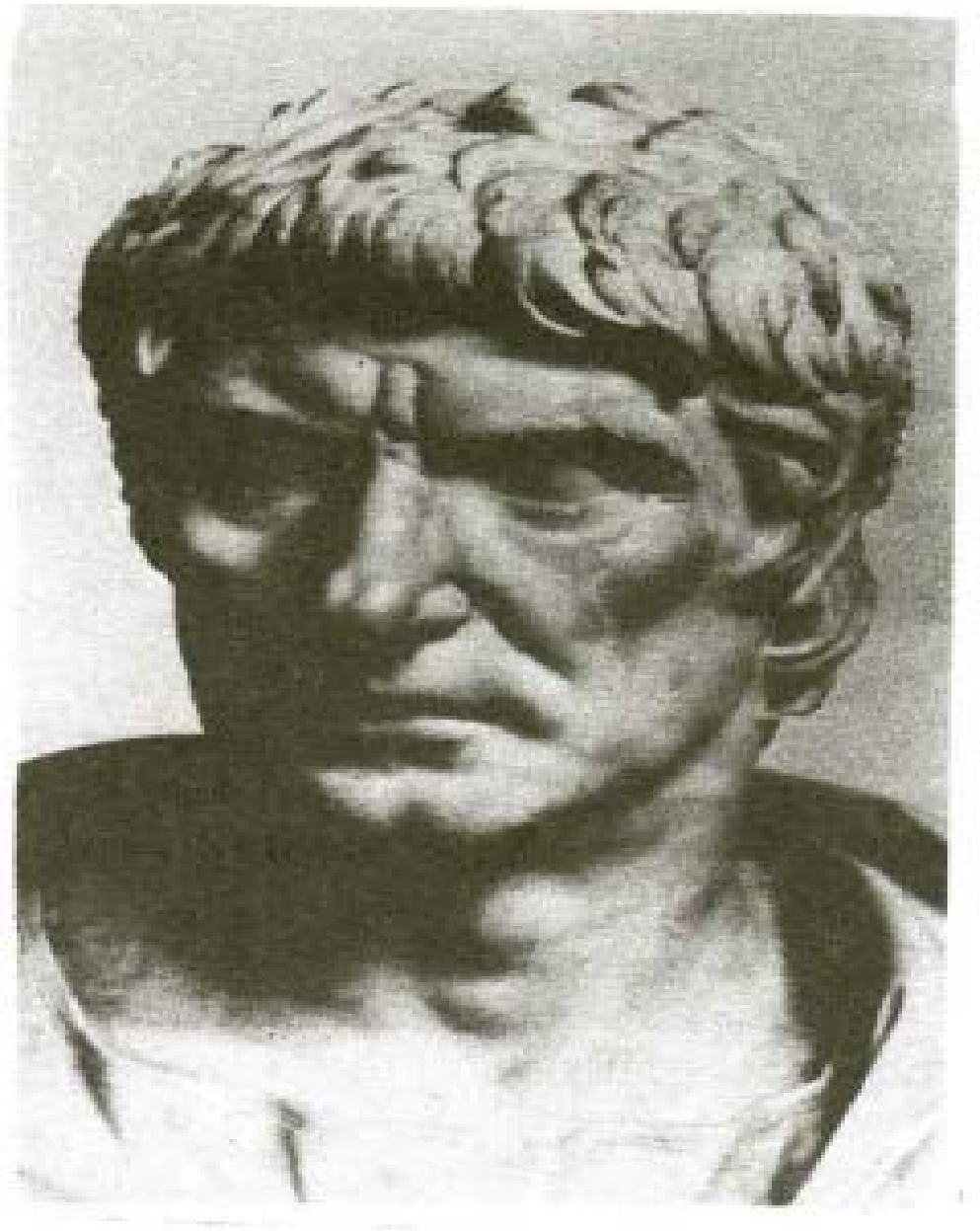
ΑΚΛΟΝΗΤΗ ΑΠΟΦΑΣΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑ ΜΠΡΟΣΤΑ ΣΤΙΣ ΑΠΕΙΛΕΣ ΤΟΥ ΔΙΚΤΑΤΟΡΑ

Ο Σύλλας (Lucius Cornēlius Sulla) κυβέρνησε τη Ρώμη ως δικτάτορας από το 82 μέχρι το 79 π.Χ. Εξόντωσε με προγραφές χιλιάδες αντιπάλους του. Από το παρακάτω κείμενο πληροφορούμαστε ότι, όταν κατέλαβε τη Ρώμη, προσπάθησε να κηρύξει, με απόφαση της Συγκλήτου, «εχθρό του κράτους» (hostis populi Rōmāni) τον κυριότερο αντίπαλό του, τον Γάιο Μάριο (Gāius Marius). Πρόκειται για μια μέθοδο που χρησιμοποίησαν και άλλοι στα ταραγμένα χρόνια των τελευταίων δεκαετιών της δημοκρατίας, προκειμένου να πετύχουν την απομό-

νωση και την εξόντωση των πολιτικών τους αντιπάλων. Στα σχέδια του δικτάτορα πρόβαλε όμως σθεναρή αντίσταση, παρά τη μεγάλη του ηλικία, ο νομομαθής και Συγκλητικός Κόιντος Μούκιος Σκαιόλας ο οιωνοσκόπος (Quintus Mucius Scaevola augur).

Sulla, occupāta urbe, senātum armātus coegerat ut C. Marius quam celerrime hostis iudicarētur. Cuius voluntāti nemo obviam ire audēbat; solus Quintus Mucius Scaevola augur de hac re interrogātus sententiam dicere noluit. Quin etiam cum Sulla minitans ei instāret, dixit is Sullae: «Licet* mihi ostendas agmina militum, quibus curiam circumsedisti; licet* mortem minitēris, numquam tamen ego hostem iudicābo Marium. Etsi*

senex et corpore infirmo sum, semper tamen meminero urbem Rōmam et Italiam a Mario conservātam esse».

Μαρμάρινη προτομή του Σύλλα (1ος αι. π.Χ.).

ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ

cogo συγκαλώ
ut... iudicarētur τελική πρόταση
quam (επίρρ. επιτ. του υπερθ.) **celerrime** όσο γίνεται γρηγορότερα
iudico, 1 κρίνω, κηρύσσω[1]
cuius = eius = Sullae
voluntas -ātis βούληση, θέληση[2]
obviam (επίρρ.) αντίθετα· **obviam eo** + δοτ. **(voluntāti)** πηγαίνω αντίθετα (στη θέληση κάποιου)
audeo, ausus sum, audēre, ημιαποθ. 2 (+ απαρ.) τολμώ[3]
solus -a -um μόνος[4]
augur -uris (αρσ.) οιωνοσκόπος
interrogo, 1 ζητώ τη γνώμη κάποιου (στη Σύγκλητο)
sententia άποψη, απόφαση· **sententiam dico** λέω επίσημα τη γνώμη μου, ψηφίζω (στη Σύγκλητο)

nolo, nolui, nolle δε θέλω[5]
minitor, minitātus sum, minitāri, αποθ. 1 απειλώ· **minitans** απειλητικός
insto, -stiti, -stāre, 1 (**in** + **sto**· + δοτ.) ασκώ πίεση σε κάποιον
cum... instāret χρον. πρόταση
agmen -inis (ουδ.) ≃ άγημα· στρατός[6]
circumsedeo, -sēdi, -sessum, -sedēre, 2 περικυκλώνω[7]
licet (σύνδ. παραχ.) και αν
minitor mortem alicui απειλώ κάποιον με θάνατο
numquam (επίρρ.) ουδέποτε, ποτέ
senex, senis (αρσ.) γέρος[8]
corpore infirmo αφ. της ιδιότητας
conservo, 1 σώζω[9]

Ετυμολογικά: 1. iudex, iudicium 2. < volo 3. > audacia 4. solum· πρβ. σόλο << ιτ. 5. < ne + volo· πρβ. malo 6. < ago 7. < circum-sedeo = κάθομαι ολόγυρα 8. > senātus κυρ. («συνέλευση γερόντων») 9. πρβ. κονσέρβα << ιτ.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Οι εναντιωματικές και παραχωρητικές προτάσεις.

1. Οι **εναντιωματικές** προτάσεις είναι δευτερεύουσες επιρρηματικές προτάσεις. Εκφράζουν μια πραγματική κατάσταση παρά την οποία ισχύει το περιεχόμενο της κύριας πρότασης. Εισάγονται με τους συνδέσμους etsi, tametsi, quamquam + οριστική και με τους

συνδέσμους cum και licet + υποτακτική. Τους συνδέσμους αυτούς τους μεταφράζουμε με το «αν και, παρόλο που, μολονότι» (αρχ.εἰ καί). Στην κύρια πρόταση υπάρχει συχνά το tamen (η παρουσία του οποίου μας βοηθάει να αντιληφθούμε ότι η δευτερεύουσα πρόταση είναι εναντιωματική). Π.χ.

etsi hoc negat (cum hoc neget), verum tamen est αν και το αρνιέται, εντούτοις είναι αλήθεια.

Σημ. Ο σύνδεσμος licet συντάσσεται με υποτακτική, γιατί προήλθε από το απρόσωπο ρήμα licet = επιτρέπεται, με παράλειψη του ut + υποτακτική.

2. Οι παραχωρητικές προτάσεις εκφράζουν μια υποθετική κατάσταση που, κι αν δεχθούμε ότι αληθεύει, δεν αναιρεί το περιεχόμενο της

κύριας πρότασης. Εισάγονται κυρίως με το σύνδεσμο etiamsi + υποτακτική ή οριστική· επίσης με τους συνδέσμους licet, quamvis, ut + υποτακτική. Στην ουσία πρόκειται για μια κατηγορία υποθετικών προτάσεων. Η παρουσία του tamen στην κύρια πρόταση είναι επίσης συχνή. Π.χ. etiamsi hoc negat (neget), verum tamen est ακόμη και αν το αρνιέται (το αρνιόταν), εντούτοις είναι αλήθεια.

Σημ. Η χρήση του συνδέσμου quamvis προτιμάται μπροστά από επίθετα και επιρρήματα· π.χ. quamvis ille felix sit όσο ευτυχισμένος και αν είναι.

3. Όταν στην παραχωρητική πρόταση υπάρχει υ π ο τ α κ τ ι-

κ ή , τότε οι προτάσεις αυτές ακολουθούν γενικά τους κανόνες της ακολουθίας των χρόνων.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

I. **Να αναγνωριστούν οι εναντιωματικές και παραχωρητικές προτάσεις του κειμένου (σύνδεσμος, εκφορά, ακολουθία).**

II. **Να αναγνωριστούν οι παρακάτω εναντιωματικές και παραχωρητικές προτάσεις (σύνδεσμος, εκφορά, ακολουθία): Etiamsi natūrā tales non sint, necessitāte esse coguntur (Μάθ. XXXVII).**
Etsi Sulla Marium hostem iudicāri volebat, Scaevola negāvit sententiam dicere.
Quamquam mihi mortem minitāris, numquam tamen Marium hostem iudicābo.
(ποια η διαφορά με την αντίστοιχη πρόταση του κειμένου;)

III. Να γίνει χρονική αντικατάσταση του iudicarētur· να κλιθεί το ουσ. senex (βλ. τη Γραμματική στις ανωμαλίες των τριτοκλίτων).

IV. Να μεταφραστούν στα λατινικά οι προτάσεις:
Αν και είναι οπλισμένος, δε με τρομάζει (terreo, 2· πραγματικό γεγονός)
Ακόμη κι αν είναι οπλισμένος, δε με φοβίζει (κάτι το υποθετικό)

Δε φταίει ο κάπελας, αλλά η βροχή...

Continuis vexāta madet vindemia nimbis:
non potes, ut cupias, vendere, copo, merum.

(Μαρτιάλης 1,56)

Τ' αμπέλι σου, κάπελα, μούλιασε απ' την πολλή βροχή:

ανέρωτο κρασί, κι αν το 'θελες, αδύνατο είναι να πουλήσεις!

ΜΑΘΗΜΑ XLI LECTIO PRIMA ET QUADRAGESIMA

ΜΙΛΑ ΓΙΑ ΝΑ ΣΕ ΚΑΤΑΛΑΒΑΙ-ΝΟΥΝ, ΟΧΙ ΓΙΑ ΝΑ ΜΙΛΑΣ

Στην κλασική και στη μετακλασική λατινική ποίηση και πεζογραφία επιβίωσαν αρχαϊστικά γλωσσικά στοιχεία -όπως άλλωστε συνέβη και στην Ελλάδα-, η συχνότητα των οποίων ποίκιλλε από εποχή σε ε-ποχή, από το ένα λογοτεχνικό εί-δος στο άλλο και από συγγραφέα σε συγγραφέα. Στην ποίηση υπήρ-χε πάντοτε μεγαλύτερη ελευθερία στη χρησιμοποίηση τέτοιων στοι-χείων από ό,τι στην πεζογραφία· η μετρημένη χρήση τους π.χ. στο έ-πος έδινε στο λόγο επισημότητα και σοβαρότητα. Το 2ο αιώνα μ.Χ.

παρατηρείται μια γενική στροφή προς τον αρχαϊσμό. Πάντοτε όμως αποτελούσε ακραία περίπτωση ο αρχαϊσμός στον καθημερινό λόγο. Ο νεαρός π.χ. του παρακάτω κειμένου προκάλεσε με τον παθιασμένο «καθαρευουσιανισμό» του τη δικαιολογημένη αγανάκτηση κάποιου φιλόσοφου, που φροντίζει να τον βάλει στη θέση του.

Curius et Fabricius, antiquissimi viri, et his antiquiōres Horatii plane ac dilucide cum suis locūti sunt; non Sicanōrum aut Pelasgōrum, qui primi coluisse Italiam dicuntur, sed aetātis suae verbis utebantur. Tu autem, proinde quasi* cum matre Evandri nunc loquāris, sermōne abhinc multis annis iam obsolēto uteris, quod neminem scire atque intellegere vis, quae dicas. Quin, homo inepte, taces, ut consequāris,

quod vis? Sed antiquitātem tibi placēre dicis, quod honesta et bona et modesta sit. Sic ergo vive, ut* viri antīqui, sed sic loquere, ut* viri aetātis nostrae; atque id quod a C. Caesare scriptum est, habe semper in memoriā et in pectore: «tamquam* scopulum, sic fugias verbum insolens atque inaudītum».

ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ

Curius βλ. το μάθ. XXXVI, εισ.
Fabricius βλ. το μάθ. XXII
antīquus -a -um αρχαίος[1]
his αφ. συγκριτική
Horatii (οι Οράτιοι) τρεις Ρωμαίοι αδελφοί που νίκησαν σε μάχη τους **Curiatii** (Κουριάτιοι), τρια αδέλφια από την Alba Longa, όταν στη Ρώμη ήταν βασιλιάς ο **Tullus Hostilius**
plane (επίρρ.) καθαρά[2]

dilūcide (επίρρ.) με διαύγεια[3]
loquor, locūtus sum, loqui, αποθ. 3 μιλώ· **cum aliquo** συνομιλώ με κάποιον· **cum suis** με τους συγχρόνους τους.
Sicāni -ōrum οι Σικανοί
aetas-ātis (θ.) εποχή
Pelasgi -ōrum οι Πελασγοί
primus -a -um ≃ πρώτος
colo κατοικώ
proinde quasi (παραβολ. σύνδ.) σαν να
Evander -ndri βλ. το μάθ. XVIII, εισ.
sermo -ōnis (αρσ.) λόγος, λόγια
abhinc multis annis εδώ και πολλά χρόνια
obsolētus -a -um απαρχαιωμένος, ξεπερασμένος, σε αχρηστία[4]
tamquam scopulum βλ. τις παρατηρήσεις

quod... intellegĕre vis αιτιολ. πρόταση **vis** β' ενικό του **volo** θέλω
intellego, -lexi, -lectum, -legĕre, 3 (inter + lego)/ καταλαβαίνω(5)
taceo, tacui, tacitum, tacēre, 2 σωπαίνω
quin... taces? (ρητ. ερώτ. ισοδυναμεί με προτροπή) γιατί δε σωπαίνεις;
consequor, -secūtus sum, -sequi, αποθ. 3 **(cum + sequor)** πετυχαίνω
ut consequāris τελ. πρόταση
quod vis =**id, quod vis**
antiquitas -ātis αρχαιότητα
quod... sit υποκειμ. αιτιολογία
honestus -a -um τιμημένος· ευπρεπής, αξιοπρεπής
modestus σεμνός, κόσμιος(6)
ergo (σύνδ. συμπερ.) επομένως

a C. Caesare scriptum est στο έργο (του Γαΐου Ιουλίου Καίσαρα) «De Analogia».
pectus -oris (ουδ.) στήθος, καρδιά[7]
fugio αποφεύγω· **fugias** προτρεπτ. υποτακτική
insolens -ntis ασυνήθιστος[8]
inaudītus -a -um ανήκουστος, πρωτάκουστος[9]

Ετυμολογικά: 1. > antiquitas· πρβ. αντίκα << ιτ. 2. < planus = ομαλός· σαφής 3. < di-lucidus· πρβ. lu-men, lux κτλ. 4. μτχ. του obsolesco 5. intellegen, intelliegenter 6. < modus = μέτρο· πρβ. modeste (επίρρ.) 7. πρβ. πέτο << ιτ. 8. in + solens, μτχ. του soleo 9. in + auditus, μτχ. του audio.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Οι **παραβολικές** (συγκριτικές) προτάσεις είναι προτάσεις **επιρρηματικές** που λειτουργούν ως β' όρος της σύγκρισης· ο πρώτος όρος είναι μια άλλη πρόταση, συνήθως η κύρια. Διακρίνονται σε δύο είδη, ανάλογα με το περιεχόμενό τους:
(1) **Απλές παραβολικές.** Οι προτάσεις αυτές εκφέρονται κανονικά με **οριστική,** επειδή η σύγκριση αφορά δύο πράξεις ή καταστάσεις που είναι (ή θεωρούνται ως) αντικειμενική πραγματικότητα. Εισάγονται

(α) με τους συνδέσμους atque (= ac) και et, μετά από επίθετα ή επιρρήματα που δηλώνουν ισότητα, ομοιότητα και τα αντίθετά τους: similis, par, aequus, idem; dissimilis, alius: similiter, pariter, aeque; aliter, contra κτλ. π.χ.

similiter scribo ac sentio γράφω έτσι όπως (= σύμφωνα με αυτά που) πιστεύω· alia (aliter,) scribo ac sentio γράφω διαφορετικά από ό,τι πιστεύω (πρβ. παραπλήσια ἐπεπόνθεσαν οἱ Ἀθηναῖοι ἐν Συρακούσαις καί ἔδρασαν ἐν Πύλῳ).

(β) με τους συνδέσμους ut, sicut (= ὡς, ὥσπερ, ὅπως)· στην κύρια πρόταση υπάρχουν συνήθως τα επιρρήματα ita, sic κτλ. (= οὕτως, ὧδε)· οι προτάσεις αυτές εκφράζουν τον τρόπο· π.χ. sic dicit, ut sentit μιλάει έτσι όπως (= σύμφωνα με αυτά που) πιστεύει (πρβ. οὕτω λέγει, ὡς φρονεῖ)

(γ) με τον quam και επίθετα ή επιρρήματα θετικού βαθμού, και επίσης με ρήματα (προηγείται το tam)· με τους quanto, quo και επίθετα ή επιρρήματα συγκριτικού

βαθμού (στην κύρια πρόταση υπάρχουν τα tanto, eo) (πρβ. τοσούτῳ "τόσον"... ὅσῳ "ὅσον"). Οι προτάσεις αυτές εκφράζουν την ποσότητα, την ένταση, το βαθμό και το μέγεθος (= τόσο... όσο)· π.χ. nemo tam stultus est quam ille κανείς δεν είναι τόσο ανόητος όσο εκείνος· quanto celerius, tanto melius όσο γρηγορότερα τόσο καλύτερα (πρβ. ὅσῳ θᾶττον ἐλεύσεται, τοσούτῳ ἀπαρασκευαστοτέρῳ βασιλεῖ μαχέσεται).

(2) **Υποθετικές παραβολικές.** Οι προτάσεις αυτές εκφέρονται με **υποτακτική**, επειδή η σύγκριση αφορά μια υποθετική πράξη ή κατάσταση. Πρόκειται ουσιαστικά για υποθετικούς λόγους που παραλείπεται η απόδοσή τους. Οι σύνδεσμοι με τους οποίους εισάγονται

αποτελούν συνδυασμό του si με κάποιον από τους παραπάνω συνδέσμους: ut si, velut si, tamquam (si), quasi, proinde (perinde) quasi κτλ. (πρβ. ὥσπερ ἄν (εἰ) + ευκτική ή οριστική ιστορικού χρόνου) π.χ.

sic loqueris quasi omnia scias μιλάς σαν να τα ξέρεις όλα (= όπως θα μιλούσες, αν τα ήξερες όλα· πρβ. Κῦρος εὐθύς ἠσπάζετο αὐτόν, ὥσπερ ἄν εἴ τις πάλαι φιλῶν ἀσπάζοιτο).

Στις προτάσεις αυτές τηρείται γενικά η **ακολουθία των χρόνων** (όπως στις υποθετικές).

Σημ. Η φάση tamquam scopulum (σαν σκόπελο) ισοδυναμεί με την πρόταση tamquam scopulus sit. Τα tamquam, sicut και quasi μπορεί να χρησιμοποιούνται με ουσιαστικά (όπως παραπάνω) ή μετοχές· π.χ.

obvia turba quasi moritūrum eum miserātur (μάθ. XX)

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

I. Να αναγνωριστούν οι παραβολικές προτάσεις του κειμένου (εισαγωγή, εκφορά, ακολουθία).
II. Να συνδεθούν οι παρακάτω προτάσεις όπως στο παράδειγμα που ακολουθεί: Ille plane loquitur. Ego plane loquor => ille tam plane loquitur quam ego.
Tu dilucide loqueris. Nos dilucide loquimur.
Paulus modeste loquitur. Marcella modeste loquitur.
Paulus studiōse lectitat. Marcella studiōse lectitat.
III. Να συνδεθούν οι παρακάτω προτάσεις όπως στο παράδειγμα ποχ) ακολουθεί:

Ille plane loquitur. Ille plane scribit = ille similiter loquitur ac scribit.
Tu dilucide loqueris. Tu dilucide scribis
Paulus modeste loquitur. Paulus modeste vivit.
Paulus studiōse lectitat. Paulus studiōse discit.

IV. Να συνδεθούν οι παρακάτω προτάσεις όπως στο παράδειγμα που ακολουθεί:
Ille hoc dicit, quod sentit = ille sic dicit, ut sentit.
Nos hoc dicimus, quod intellegimus.
Vos hoc dicitis, quod intellegitis.
Illi hoc dicunt, quod intellegunt.

V. Να συνδεθούν οι παρακάτω προτάσεις όπως στο παράδειγμα που ακολουθεί (προσοχή στην ακολουθία των χρόνων):

Tu multum loqueris de Paulo. Tu eum non cognoscis = Tu sic loqueris de Paulo quasi eum cognoscas.
Tu multum loquebāris de Paulo. Tu eum non cognoscēbas.
Paulus sumptuōse (πολυδάπανα) vivit. Paulus dives non est.
Paulus sumptuōse vivēbat. Paulus dives non erat.

VI. Να μεταφραστούν στα λατινικά οι παρακάτω προτάσεις:
Ο Σκαιόλας μίλησε σαν να ήταν νέος (iuvenis)
Οι Συγκλητικοί (Patres) μιλούσαν έτσι όπως ήθελε ο Σύλλας.

Έκανε πως δεν την ήθελε!

Domitius Afer Didio Gallo, qui provinciam ambitiosissime petierat,

deinde, impetrātā eā, tamquam coactus esset quere- bātur: «Age» inquit «aliquid et rei publicae causā».

(Κοϊντιλιανός 6,3,68)

Ο Δομίτιος Άφρος είπε (ειρωνικά) στο Δίδιο Γάλλο που πρώτα διεκδί-κησε με πολλή φιλοδοξία τη θέση του κυβερνήτη μιας επαρχίας και έπειτα, όταν την κέρδισε, παραπο-νιόταν σαν να του την επέβαλαν με το ζόρι: «Ε, κάνε κάτι και για την πατρίδα!»

ΜΑΘΗΜΑ XLII LECTIO ALTERA ET QUADRAGESIMA

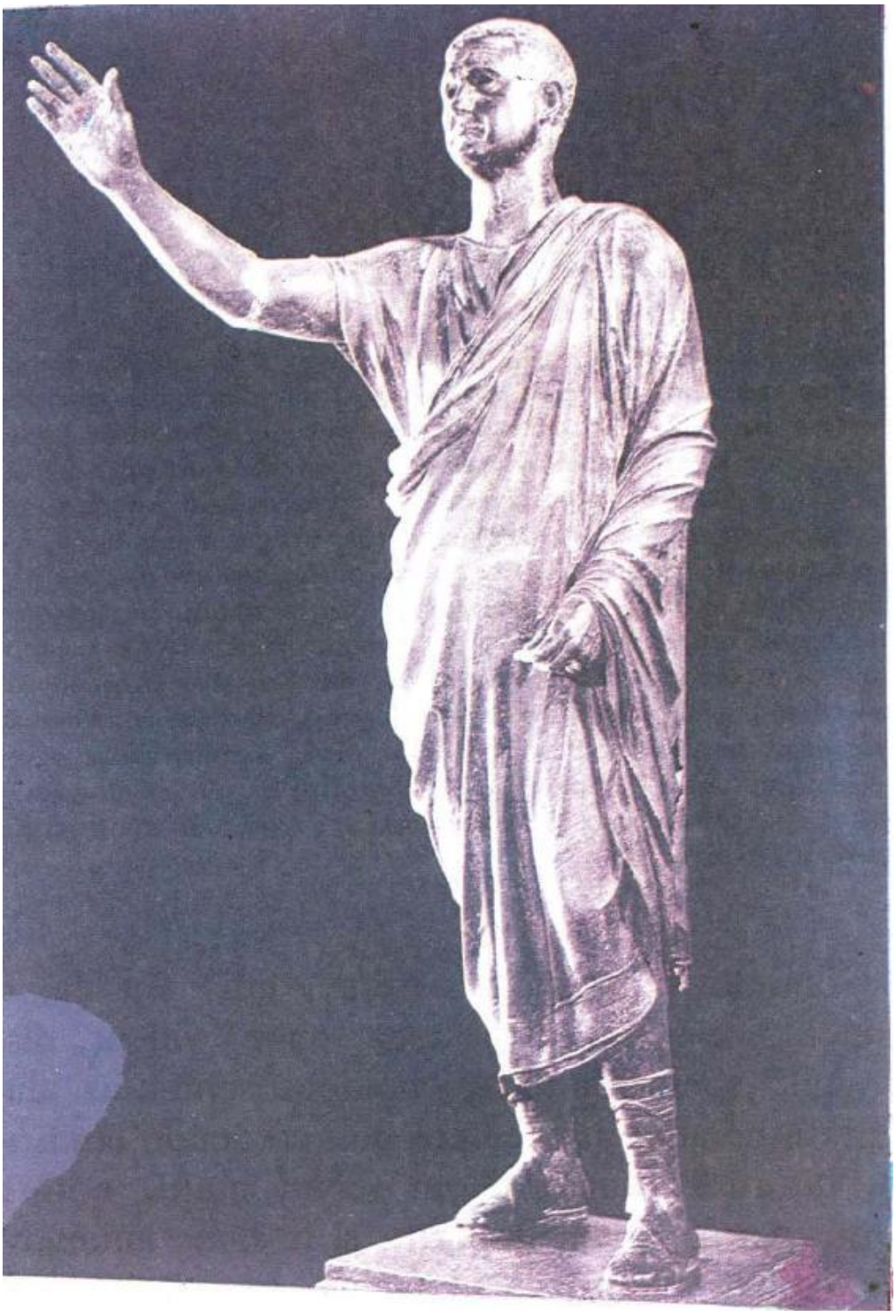
Ο ΚΙΚΕΡΩΝΑΣ ΚΑΙ Η ΣΥΝΩΜΟΣΙΑ ΤΟΥ ΚΑΤΙΛΙΝΑ

Στο διάστημα από τις 8 Νοεμβρίου μέχρι τις 5 Δεκεμβρίου του 63 π.Χ. ο Κικέρωνας εκφώνησε εναντίον του Κατιλίνα και των υπόλοιπων συνωμοτών (βλ. την εισ. στο μάθ. XIX) 4 βιαιότατους λόγους· οι λόγοι αυτοί είναι γνωστοί ως «Κατιλινιακοί» και αποτελούν ένα από τα καλύτερα δείγματα της ρητορικής του δεινότητας. Η συνωμοσία στο σύνολό της αποτέλεσε επίσης το θέμα μιας μονογραφίας του ιστορικού Σαλλουστίου (βλ. την εισ. στο μάθ. IV). Ακόμη, ο ίδιος ο Κικέρωνας συνέθεσε δύο ποιήματα με θέμα την υπατεία του -στη διάρκεια της ο-

ποίας εκτυλίχθηκε η συνωμοσία- και κατά καιρούς ζήτησε από διάφορους φίλους του να συγγράψουν την ιστορία της με τρόπο εγκωμιαστικό για τον ίδιο. Την καταστολή της συνωμοσίας του Κατιλίνα τη θεωρούσε ως τη σημαντικότερη πράξη στην πολιτική του καριέρα, αλλά και ως το σπουδαιότερο γεγονός στην ιστορία της Ρώμης(!). Ήδη στους Κατιλινιακούς λόγους είναι φανερή η τάση του να «μυθοποιήσει» τα γεγονότα της συνωμοσίας και να υπερτονίσει το δικό του το ρόλο. Το απόσπασμα που ακολουθεί προέρχεται από τον πρώτο Κατιλινιακό λόγο.

Nonnulli sunt in hoc ordine, qui* aut ea, quae* imminent, non videant, aut ea, quae* vident, dissimulent: qui* spem Catilīnae mollibus sententiis aluērunt

coniurationemque nascentem non credendo confirmavērunt; quorum* auctoritātem secūti multi, non solum improbi verum etiam imperīti, si in hunc animadvertissem, crudeliter et regie id factum esse dicerent. Nunc intellego, si iste in Manliāna castra pervenerit, quo* intendit, neminem tam stultum fore, qui* non videat coniuratiōnem esse factam, neminem tam improbum, qui* non fateātur.

Άγαλμα Ρωμαίου ρήτορα (από το Sanguineto· μετά το 89 π.Χ.).

ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ

nonnulli sunt... qui (αναφ. συμπερ. προτ.) = υπάρχουν μερικοί που
ordo -inis (αρσ.) τάξη· η τάξη των Συγκλητικών (**ordo senatōrius**), οι Συγκλητικοί, η Σύγκλητος
immineo, -ēre, 2 = πλησιάζω απειλητικά
dissimulo, 1 προσποιούμαι ότι δεν...[1]
mollis επιεικής
qui = ii
alo, alui, alitum (altum), alēre, 3 (εκ)τρέφω[2]
coniuratio -ōnis = συνωμοσία[3]
non credendo (αφ. του γερουνδίου): ενν. **(eam) nasci**
quorum = eōrum
auctoritas -ātis (θ.) κύρος, επιρροή[4]· **auctoritātem alicūius**

sequor ενεργώ κάτω από την επιρροή κάποιου
si ... animadvertissem, ... dicerent, υποθ. λόγος που εκφράζει το αντίθετο του πραγματικού
animadverto in aliquem τιμωρώ κάποιον
crudeliter (επίρρ.) με σκληρότητα[5]
regie (επίρρ.) τυραννικά[6]
si ... pervenerit (υποτ. του πρκ.), **intellego ... neminem... fore** υποθετ. λόγος του α' είδους σε πλάγιο λόγο
pervenio, -vēni, -ventum, -venīre, 4 (per + venio) φθάνω
Manliāna castra το στρατόπεδο του Μανλίου· ο Γάιος Μάνλιος ήταν ένας από τους συνωμότες, οργανωτής του στρατού του στην πόλη Faesulae
intendo, -tendi, -tentum

(-tensum) -tendĕre, 3 (in + tendo) κατευθύνομαι· **quo** (τοπ. επίρρ.) όπου **intendit** (βλ. το μάθ. XLVIII Π3) όπου κατευθύνεται
stultus -a -um ανόητος
fateor, fassus sum, fatēri, ομολογώ[7]· **qui non fateātur** ενν. **coniuratiōnem esse factam**

Ετυμολογικά: 1. dis-simulo 2. ἀλδαίνω· sub-oles, ad-olescens 3. < con-iūro 4. augeo ≃ αυξάνω 5. < crudēlis = σκληρός· πρβ. cru-entus 6. < regius (βλ. την εισ. στο μάθ. IX) 7. φη-μί, φά-σκω. φατός, φάτις

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Οι αναφορικές προτάσεις

1. Οι **αναφορικές προτάσεις** διακρίνονται σε **επιθετικές αναφορικές προτάσεις, σε επιρρηματικές**

αναφορικές προτάσεις και σε ουσιαστικές αναφορικές προτάσεις.

Οι επιθετικές αναφορικές προτάσεις προσδιορίζουν ένα ουσιαστικό ή αντωνυμία (= όρος της αναφοράς) όπως ο επιθετικός προσδιορισμός· π.χ. civitas lībera = civitas, quae lībera est. Εισάγονται με αναφορικές αντωνυμίες και επιρρήματα. Τα κυριότερα είδη των επιθετικών αναφορικών προτάσεων είναι τα εξής:

(α) Οι αναφορικές προσδιοριστικές. Οι προτάσεις αυτές προσδιορίζουν ειδικότερα την έννοια της λέξης στην οποία αναφέρονται· π.χ. ea, quae video τα πράγματα που βλέπω (πρβ. ταῦτ' ἐστὶν ἃ ἐγὼ δέομαι). Εκφέρονται με οριστική ή με υποτακτική ανάλογα με το περιεχόμενό τους. Συχνά η υποτακτική

που υπάρχει στις προτάσεις αυτές οφείλεται σε έλξη (επηρεάζεται δηλ. από μια άλλη υποτακτική που προηγείται ή ακολουθεί· π.χ. Quis miser esse possit, qui talia bona habeat? (αντί για habet) ποιος άνθρωπος που έχει τέτοια αγαθά μπορεί να είναι δυστυχής;

(β) Οι **προσθετικές αναφορικές**. Οι προτάσεις αυτές προσδιορίζουν όχι την έννοια ενός συγκεκριμένου ουσιαστικού αλλά ολόκληρο το περιεχόμενο μιας πρότασης. Εισάγονται με το quod (= πράγμα που) και συνήθως εκφέρονται με **οριστική**· π.χ. existimāvit se victūrum esse, quod accīdit πίστεψε ότι θα νικήσει, πράγμα που έγινε (πρβ. οἱ αὐτοὶ πολέμιοι ἡμῖν ἦσαν, ὅπερ σαφεστάτη πίστις).

2. Οι επιρρηματικές αναφορικές προτάσεις ισοδυναμούν με απλές επιρρ. προτάσεις. Διακρίνονται σε αναφορικές· τελικές, αναφορικές συμπερασματικές, αναφορικές αιτιολογικές, αναφορικές υποθετικές και αναφορικές παραχωρητικές-εναντιωματικές. Οι προτάσεις αυτές ακολουθούν ως προς την έγκλιση τις αντίστοιχες επιρρηματικές προτάσεις· π.χ.

Legātum misērunt, qui (= ut is) pacem peteret έστειλαν πρεσβευτή, για να ζητήσει ειρήνη (πρβ. ἔπεμψαν κήρυκα ὅς ἀπαγγελεῖ)

is sum, qui (= ut) numquam mentiar είμαι άνθρωπος (τέτοιος) που δε λέω ποτέ ψέματα (πρβ. τίς οὕτω μαίνεται ὅστις οὐ βούλεται σοί φίλος εἶναι;)

stulti sumus, qui (= cum) hoc faciāmus είμαστε ανόητοι που (επειδή) κάνουμε αυτό το πράγμα (πρβ. θαυμαστὸν ποιεῖς, ὅς ἡμῖν οὐδὲν δίδως)

qui (=si quis) hoc dicit, errat όποιος το λέει, κάνει λάθος (πρβ. ἅ μὴ προσήκει μήτ' ἄκουε μήθ' ὅρα)

ego, qui (= etsi) sum fortior, pereo fame εγώ που (= αν και) είμαι δυνατότερος, πεθαίνω της πείνας.

3. Οι **ουσιαστικές αναφορικές** προτάσεις ισοδυναμούν με ουσιαστικά που χρησιμεύουν ως υποκείμενο, αντικείμενο κτλ. π.χ.
Quidquid oritur, causam habet οτιδήποτε γεννιέται, έχει κάποια αιτία

Dicam quidquid sentio θα πω ό,τι πιστεύω.

Σημ. Στην αρχή περιόδου ή ημιπεριόδου η αναφορική αντωνυμία ή το αναφορικό επίρρημα που αναφέρονται στα προηγούμενα εισάγουν **κύρια** πρόταση. Στην περίπτωση αυτή το qui ισοδυναμεί προς το (et) is, το ubi προς το (et) ibi κτλ.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

I. Να αναγνωριστούν οι αναφορικές προτάσεις του κειμένου (είδος, εισαγωγή και εκφορά)
II. Να μετατραπούν οι επιθετικοί προσδιορισμοί με τα πλάγια στοιχεία σε αναφορικές προσδιοριστικές προτάσεις, homines improbi atque imperīti
factum crudele
sententiae molles

III. Στις παρακάτω τελικές και συ-μπερασματικές προτάσεις να α-ντικατασταθεί ο σύνδεσμος ut από τον κατάλληλο τύπο της α-ναφορικής αντωνυμίας qui, quae, quod.
Praedōnes venērunt, ut Scipiōnem admirarentur
Ea femina vēnit, ut Paulum vidēret
Nemo tam stultus est, ut hoc dicat
Ea femina non tam stulta est, ut hoc dicat

IV. Confirmavērunt, animadvertissent: να γίνει χρονι-κή αντικατάσταση.

V. Να μετατραπούν στα λατινικά οι παρακάτω προτάσεις:
Λες ότι είσαι Ρωμαίος, πράγμα που δεν είναι αλή-θεια.

Κανείς δεν είναι τόσο ανόητος που να μη βλέπει τη συνωμοσία.

Έξυπνη απάντηση.

Eques Rōmānus Augusto, qui ei obiciēbat quod patrimonium comedisset: «Meum» inquit «putāvi».

(Κοϊντιλιανός 6, 3, 74)

Όταν ο Αύγουστος κατηγόρησε ένα Ρωμαίο ιππέα γιατί κατασπατάλησε την πατρική περιουσία του, αυτός του απάντησε: «Νόμισα πως ήταν δικιά μου!»

ΜΑΘΗΜΑ XLIII LECTIO TERTIA ET QUADRAGESIMA

Η ΟΡΓΗ ΤΗΣ ΜΑΝΑΣ

Γύρω στο 493 π.Χ. ο αριστοκράτης Γναίος Μάρκιος Κοριολανός (Gnaeus Marcius Coriolānus) εξαγρίωσε τους πληβείους που λιμοκτονούσαν, απαιτώντας την από μέρους τους πλήρη υποταγή στην εξουσία των πατρικίων αν ήθελαν να τους διανεμηθεί στάρι. Στη συνέχεια αυτοεξορίστηκε στη χώρα των Βόλσκων, για να επιστρέψει επικεφαλής του στρατού τους εναντίον της Ρώμης· μόνο η παρέμβαση της μάνας του Βετουρίας (Veturia) στάθηκε ικανή να τον πείσει να αποχωρήσει. Στην ιστορία του Κοριολανού -που αποτέλεσε και το θέμα μιας σαιξπηρικής τραγωδίας- μύθος

και ιστορική πραγματικότητα συγχέονται αξεδιάλυτα. Στην παρουσίασή της από το Ρωμαίο ιστορικό Τίτο Λίβιο κυριαρχεί το έντονο δραματικό στοιχείο, όπως φαίνεται και από το λόγο της μάνας που ακολουθεί. Επίσης, στην προσπάθειά του να φωτίσει τα γεγονότα του απώτερου παρελθόντος μέσα από τη σύγχρονή του πραγματικότητα των εμφύλιων συγκρούσεων (βλ. την εισ. στο μάθ. XXXVII), ο ιστορικός βλέπει ως πυρήνα της ιστορίας την αποκατάσταση της ομόνοιας στο εσωτερικό της Ρώμης (που σπαράσσεται από τις συγκρούσεις των πληβείων με τους πατρικίους) μπροστά στον εξωτερικό κίνδυνο.

Num* ad hostem vēni et captīva in castris tuis sum? In hoc me longa vita et infēlix senecta traxit, ut primum exsulem deinde hostem te

vidērem? Qui* potuisti populāri hanc terram, quae te genuit atque aluit? Non tibi ingredienti fines patriae ira cecidit? Quamvis infesto et mināci animo perveneras, cur*, cum in conspectu Rōma fuit, tibi non succurrit: «intra illa moenia domus ac penātes mei sunt, mater coniunx līberique»? Ergo ego nisi peperissem, Rōma non oppugnarētur; nisi filium habērem, lībera in līberā patriā mortua essem. Ego nihil iam pati possum nec diu miserrima futūra sum: at contra hos, si pergis, aut immatūra mors aut longa servitus manet.

ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ

num (ερωτ. μόριο) μήπως;
captīvus -a -um αιχμάλωτος[(1)]
in hoc σε τέτοιο σημείο

infēlix -īcis δυστυχισμένος[2]
senecta -ae τα γερατειά[3]
ut... vidērem συμπ. πρόταση
exsul(exul) -is εξόριστος[4]
primum ... deinde πρώτα ... έπειτα
qui (ερωτ. επίρρ.) πώς;
populor, αποθ. 1, λεηλατώ
ingredior, -gressus sum, -grĕdi, αποθ. 3* εισβάλλω, εισέρχομαι[5]
finis -is (αρσ.) σύνορο (τέλος)[6]
ira -ae οργή[7]
cado, cecĭdi, casum, cadĕre, 3πέφτω[8]· **non tibi ira cecidit?** δε σου πέρασε η οργή;
quamvis (σύνδ.) αν και, παρόλο που
minax -ācis απειλητικός[9]
cur (ερωτ. επίρρ.) γιατί;
conspectus -us (αρσ.) θέα, όψη[10]. **cum in conspectu Rōma fuit** όταν

είδες τη Ρώμη
succurrit, -currit, -cursum, -currere, 3
(**sub + curro**· γ' πρόσ. + δοτ. προσ.) μου έρχεται κάτι στο μυαλό (πρβ. εἰσέρχεταί μοι)
intra (προθ. + αιτ.) μέσα
domus -us (θηλ.) σπίτι[11]
penātes -ium (αρσ.)οι θεοί του σπιτιού, το σπίτι
coniunx (coniux) -gis ≃ σύζυγος (ο,η)[12]
līberi -ōrum (μόνο πληθ.) τα παιδιά
nisi ... peperissem, nisi... habērem υποθ. λόγοι που δηλώνουν το αντίθετο του πραγματικού
ego ... sum εννοεί ότι δεν μπορεί πια να περιμένει τίποτε χειρότερο και ότι η δυστυχία της θα τελειώσει, αφού σύντομα θα πεθάνει
patior, passus sum, pati αποθ. 3*

υπομένω, υφίσταμαι, παθαίνω[13]
at (συνδ. αντιθ.) αλλά (η αντίθεση είναι πολύ έντονη)
contra (επίρρ.) αντίθετα
hos ενν. τη γυναίκα και τα παιδιά του Κοριολανού
si pergis αν συνεχίσεις (από το σημείο που βρίσκεσαι)
immatūrus -a -um πρόωρος[14]
servitus -ūtis (θ.) σκλαβιά[15]
maneo, mansi, mansum, manēre, 2 (περι)μένω[16].

Ετυμολογικά: 1. < captus του capio. 2. felix, infeliciter 3. < senex 4. > ex(s)ulo· ex(s)ilium 5. in + gradior = βαδίζω· πρβ. con-gredior 6. > finālis· πρβ. φινάλε << ιτ. 7. irātus 8. πρβ. κάζο << ιτ. 9. minitor 10. < conspicio 11. δόμος, δῶμα 12. con-iux· πρβ. iugum ≃ ζυγός 13. > patientia = υπομονή· πάσχω, πάθ-

ος, ἔ-παθ-ον 14. in-matūrus 15. < servus 16. re-maneo.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. **Οι ευθείες ερωτήσεις** είναι κύριες προτάσεις. Περιέχουν ερώτηση που εκφράζεται απευθείας από αυτόν που ρωτάει, χωρίς εξάρτηση από κάποιο ρήμα (στην περίπτωση που υπάρχει εξάρτηση από κάποιο ρήμα ονομάζονται πλάγιες: βλ. το μάθ. XLIV). Μια ερώτηση είναι π ρ α γ μ α τ ι κ ή, όταν αυτός που ρωτάει περιμένει απάντηση· αλλιώς είναι ρ η τ ο ρ ι κ ή και ισοδυναμεί με έντονη άρνηση ή κατάφαση, με υπόθεση κτλ.

2. Οι ευθείες ερωτήσεις εκφράζουν (α) **μερική άγνοια**, όταν η ερώτηση αφορά μέρος μόνο του περιεχομένου της πρότασης (β) **ολική**

ἀγνοια, όταν η ερώτηση αφορά όλο το περιεχόμενο της πρότασης (η απάντηση στην ερώτηση είναι ή «ναι» ή «όχι»),

3. Οι ερωτήσεις που εκφράζουν **μερική ἀγνοια** εισάγονται με ερωτηματικές αντωνυμίες και επιρρήματα, όπως: quis (ποιος;) quantus (πόσος;), ubi (πού;), quando (πότε;), cur (γιατί;), quin (γιατί δεν; βλ. το μάθ. XLI) κτλ.

Π.χ. Quid facis? Ubi es? Quando vēnisti?

4. Οι ερωτήσεις που εκφράζουν **ολική ἀγνοια** διακρίνονται σε απλές και διμελείς. Οι απλές ερωτήσεις εισάγονται (α) με το εγκλιτικό -nē, όταν δε γνωρίζουμε την απάντηση που περιμένουμε (= ἦ, ἆρα) (β) Με το num (= μή), όταν περιμένουμε

αρνητική απάντηση (ρητορική ερώτηση) (γ) Με το nonnĕ (= οὐ, οὐκοῦν), όταν περιμένουμε καταφατική απάντηση (ρητορική ερώτηση). Π.χ.

Estne frater tuus intus? Είναι μέσα ο αδελφός σου; (πρβ. ἆρα σύ εἶ Σωκράτης;)

Num est una omnium facies? Μήπως οι άνθρωποι έχουν όλοι το ίδιο πρόσωπο; (Και βέβαια όχι! πρβ. μη τι νεώτερον ἀγγέλλεις;)

Nonne canis similis lupo est? Μήπως δεν είναι ο σκύλος όμοιος με το λύκο; (Βέβαια! πρβ. ἆρ' οὐχ ὕβρις τάδε;)

5. **Οι διμελείς ερωτήσεις** εισάγονται με το utrum (-nĕ)...an (πότερον...ἤ) ή με μόνο το an. Το «ή όχι;» εκφράζεται με το «an non»· π.χ.

Utrum est frater tuus intus an exiit?
Είναι μέσα ο αδελφός σου ή βγήκε;

Estne frater tuus intus an exiit?
Est frater tuus intus an exiit?
(πρβ. πότερον δέδρακεν ἤ οὔ;)

6. Ερωτήσεις ολικής άγνοιας εκφέρονται και χωρίς να προηγείται κανένα μόριο, όταν θέλουμε να δώσουμε έμφαση (το ίδιο συμβαίνει και στην ελληνική). Στις ερωτήσεις ολικής άγνοιας απαντάμε καταφατικά με τα επιρρήματα: ita (est), sic (est), sane (quidem), certe κτλ. (πρβ. πάνυ γε, πάνυ μὲν οὖν) και αρνητικά με τα μόρια non (vero), minime (vero) κτλ. (πρβ. οὐδαμῶς, οὐ δῆτα)· και στη μία και στην άλλη περίπτωση μπορούμε να επαναλάβουμε τη λέξη στην οποία πέφτει το βάρος της ερώτησης· π.χ. vēnistīne

solus? solus! Fēcistīne hoc? Non fēci!

7. Οι ευθείες ερωτήσεις εκφέρονται γενικά με οριστική. Με υποτακτική (απορηματική) εκφέρονται κυρίως όταν εκφράζουν απορία (βλ. το μάθ. XXII)· π.χ. Quid faciam? Τί πράξω; τι να κάνω; Επίσης όταν εκφράζουν δυνατότητα (δυνητική υποτακτική· βλ. το μάθ. XXII)· π.χ. Quis hoc dubitet? Ποιος μπορεί να αμφιβάλλει γι' αυτό;

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

I. **Να αναγνωριστούν όλες οι ευθείες ερωτήσεις του κειμένου (εισαγωγή και εκφορά)**
II. **Να αναγνωριστούν οι παρακάτω ευθείες ερωτήσεις (εισαγωγή, εκφορά)**

Quid est, mea Tertia? Cur tristis

es? Quid tibi accĭdit (μάθ. XII)
Ego non cognosco vocem tuam? (μάθ. XXIV· γιατί λείπει το ερωτ. μόριο;)
Visne scire quid Nasīca responderit? (μάθ. XXIV)
Tu mihi ipsi non credis? (μάθ. XXIV· γιατί λείπει το ερωτ. μόριο;)
Quin, homo inepte, taces? (μάθ. XLI)

III. Να μετατραπούν οι παρακάτω προτάσεις σε διμελείς ευθείες ερωτήσεις όπως στο παράδειγμα που ακολουθεί: Puer scribit. Puer legit = Utrum scribit puer an legit? (και με τους άλλους δύο τρόπους).
Mea vita felix est. Mea vita infelix est.
Illa mater Pauli est. Illa soror Pauli est.

IV. Να μετατραπούν οι παρακάτω προτάσεις σε ευθείες ερωτήσεις με το num ή το nonne ανάλογα με το περιεχόμενό τους.
Deum ipsum vidisti.
Vita nostra brevis est.
Pacem amāmus.
Bellum odimus (μισούμε)

V. Να μεταφραστούν στα λατινικά οι παρακάτω προτάσεις:
Μήπως δεν είναι δυστυχισμένα τα γερατειά;
Αυτός είναι ο αδελφός σου ή ο φίλος σου;

Μια βολική εξήγηση!

Augustus praefecto, quem cum ignominiā mittēbat, subinde interponenti precibus: «Ouid respondēbo patri meo?» dixit

«Die me tibi displicuisse».

(Κοϊντιλιανός 6, 3, 64)

Ένας αξιωματούχος, που ο Αύγουστος τον απέλυσε με ατιμωτικό τρόπο, είπε ικετευτικά στον αυτοκράτορα: «Τι εξήγηση θα δώσω στον πατέρα μου;» Τότε ο Αύγουστος του απάντησε: «Πες του πως σε απογοήτευσα!»

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΜΑΘΗΜΑ XXXVI 5

ΜΑΘΗΜΑ XXXVII 16

ΜΑΘΗΜΑ XXXVIII 26

ΜΑΘΗΜΑ XXXIX 40

ΜΑΘΗΜΑ XL 52

ΜΑΘΗΜΑ XLI 63

ΜΑΘΗΜΑ XLII 77

ΜΑΘΗΜΑ XLIII 91

Βάσει του ν. 3966/2011 τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου, του Λυκείου, των ΕΠΑ.Λ. και των ΕΠΑ.Σ. τυπώνονται από το ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ και διανέμονται δωρεάν στα Δημόσια Σχολεία. Τα βιβλία μπορεί να διατίθενται προς πώληση, όταν φέρουν στη δεξιά κάτω γωνία του εμπροσθόφυλλου ένδειξη «ΔΙΑΤΙΘΕΤΑΙ ΜΕ ΤΙΜΗ ΠΩΛΗΣΗΣ». Κάθε αντίτυπο που διατίθεται προς πώληση και δεν φέρει την παραπάνω ένδειξη θεωρείται κλεψίτυπο και ο παραβάτης διώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7 του νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ 1946,108, Α΄).

Απαγορεύεται η αναπαραγωγή οποιουδήποτε τμήματος αυτού του βιβλίου, που καλύπτεται από δικαιώματα (copyright), ή η χρήση του σε οποιαδήποτε μορφή, χωρίς τη γραπτή άδεια του Υπουργείου Παιδείας, Θρησκευμάτων και Αθλητισμού / ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ.